

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Одлуком Наставно-научног већа Правног факултета Универзитета у Београду од 25. априла 2016. године одређена је Комисија за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње **Миљане Тодоровић** под насловом **„Тапијски систем у XIX веку – отоманска заоставштина јужнословенским народима“**, у саставу: др Сима Аврамовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, др Драган Николић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, проф. др Зоран Мирковић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду, проф. др Небојша Ранђеловић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу, и проф. др Војислав Станимировић, ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

Након што је прегледала докторску дисертацију, Комисија подноси Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду следећи

ИЗВЕШТАЈ

I Основни подаци о кандидату и дисертацији

I. Основни подаци о кандидаткињи

Миљана Тодоровић је рођена 10. фебруара 1983. године у Београду. Основну и средњу школу завршила је у Лесковцу. На Правном факултету Универзитета у Нишу дипломирала је 18. марта 2008. године, са просечном оценом 9.1. Била је стипендиста Фонда за младе талента Владе Републике Србије и добитник стипендије „Filip Moris“.

Од септембра 2008. године запослена је на Правном факултету у Нишу, најпре као сарадник у настави, потом, од 2010. године до данас, како асистент на правноисторијској катедри. На том Факултету учествује у извођењу наставе на предметима Историја права и Уставна историја Србије.

На Правном факултету Универзитета у Београду уписала је докторске студије децембра 2008. године. Положила је докторски испит I (Упоредна правна традиција, Национална историја државе и права и Политички систем) и докторски испит II (Римско право и Социологија права) са просечном оценом 10.

Говори енглески, немачки и холандски језик.

Објавила је монографију „Одабрани извори из државноправне историје јужнословенских народа“ (Београд 2009, коаутор) и била један од уредника Зборника

радова са међународног научног скупа „1700 година Миланског едикта“ (Ниш 2013). Поред тога, објавила је следеће чланке: „Инострани утицаји на главу 'Обштенародна права Србина' у Сретењском уставу“, *Пешчаник* 8/2010, 31-41; „Казне лишења слободе у Србији по Кривичном законик у 1860. године“, *Заштита људских и мањинских права у европском правном простору: тематски зборник раздова, књ.1*, Ниш 2011, 503-516; „Симболизам у кажњавању у Србији у првој половини XIX века“, *Зборник радова Правног факултета у Новом Саду, год.45, 2/2011*, 407-424, „Телесне казне у Србији у XIX веку и њихово укидање“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу*, 58/2011, 235-248; „Хатишерифи из 1830. и 1833. године и земљишна својина у Србији“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу: тематски број*, 62/2012, 463-478; „Слобода штампе у Србији у XIX веку“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу: тематски број Медији и људска права*, 74/2012, 439-456; „Кривична дела против вере у Србији XIX века“, *Зборник радова Правног факултета у Нишу: 1700 година Миланског едикта*, 2013, 383-396; „Одбрана Сократова или његови последњи дани на правним факултетима у Србији“ (коауторски рад), *Антика и савремени свет: научници, истраживачи и тумачи*, Београд 2013, 347-354; „Правна природа рајинског поседа у Отоманском царству“, *Зборник радова Филозофског факултета у Нишу: Српски народ на Балканском полуострву од 6. до 20. века*, 2013, 97-108; „Уредба о интабулацији из 1839. године“, *Усклађивање права Србије са правом ЕУ: тематски зборник радова Правног факултета у Нишу*, 2014, 487-502; „Примена тапијског система након доношења Српског грађанског законика“, *Зборник радова Правног факултета у Београду: Српски грађански законик – 170 година*, 2014, 437-451; „Утицај Белгије на правила о екстрадицији у Уставу Краљевине Србије из 1888. године“ (коауторски рад), *Устав Краљевине Србије од 1888 –125 година од доношња*, *Зборник радова са научног скупа, Правни факултет у Београду*, 2015, 235-246.

Била је један од организатора међународне научне конференције „1700 година Миланског едикта“ која је одржана на Правном факултету у Нишу 2013. године. Учествовала је на више националних и међународних конференција у земљи и иностранству.

2. Основни подаци о дисертацији

Наставно-научно веће Правног факултета Универзитета у Београду је на седници одржаној 23. децембра 2013. године одобрило кандидаткињи Миљани Тодоровић израду докторске дисертације „Тапијски систем у XIX веку – отоманска заоставштина јужнословенским народима“, а за ментора је одређен проф. др Сима Аврамовић, редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду.

Дисертација садржи 339 страница текста (фонт 12 *Times New Roman*, проред 1,5) и 855 фуснота. Списак коришћених архивских фондова, прописа и библиографских јединица дат је на 16 додатних страница. Структуру дисертације чине увод, три поглавља и закључак.

II Предмет и циљ дисертације

Предмет истраживања ове дисертације је примена тапијског система, као система правила о форми, садржини, издавању, функцији и значају тапија, на територијама насељеним јужнословенским народима који су били под отоманском влашћу. Кандидаткиња је у истраживању ове теме пошла од изворне примене тапија у Отоманском царству, уз накнадно сагледавање улоге коју је имала у доказивању права и правном промету сваког од јужнословенских народа који се налазио у саставу отоманске државе. При томе је, најпре, сагледана примена тапијског система за време потпуне припаданости отоманском правном поретку, потом и односа према њему у националним правним системима који су почели да израстају у различитим периодима XIX века.

Тапијски систем, као систем евиденције непокретности, почива на својинским односима на непокретностима. Њима је у овом раду поклоњена нарочита пажња. Кандидаткиња је, с једне стране, сагледавала основне карактеристике својинских односа као кључ разумевања настанка тапије у Отоманском царству. С друге стране, преко проучавања темељних промена у својинским односима, до којих је у Отоманском царству дошло током XIX века, разматран је њихов утицај на значај и примену тапијског система.

Кандидаткиња је посебно место у докторској дисертацији посветила Србији. Разлог за то лежи у околности да је једино Србија изграђивала тапијски систем својим националним законодавством. Показано је под којим условима је тапијски систем добио

законску санкцију након добијања права на самостално уређење правног поретка 1830. године. Сагледана је улога Српског грађанског законика у покушајима промене система евиденције непокретности у Србији. Уз реконструисање изграђивања нормативног оквира тапијског система у Србији, нарочита пажња посвећена је његовој примени у пракси. Примена тапијског система посматрана је кроз објављену архивску грађу, као и необјављену грађу из фондова Архива Србије, Историјског архива у Нишу и Историјског архива у Лесковцу. Нарочит значај у том смислу имала је архивска грађа фонда Окружног суда у Крагујевцу, из којег су коришћени бројни примерци тапија. Дата је и свеукупна анализа тапијског система, уз посвећивање посебне пажње спорним питањима која су се појављивала у току његове примене. Посебан део истраживања чини разматрање настанка и развоја интабулационог система, као система евиденције заложних права на непокретностима у Србији.

У погледу Србије, један од циљева истраживања је утврђивање нормативног система евиденције непокретности у XIX веку и начина на који је он функционисао у пракси. Поред тога, одговор на питање да ли су расписи издавани поводом тапија примењивани од стране судова и како је доношење Српског грађанског законика утицало на коришћење тапија. На крају, колико је била ефикасна примена тапијског система.

Уз изузетак специфичног случаја Црне Горе, јужнословенски народи са територије Босне и Херцеговине, Македоније, Старе Србије, Косова и Метохије, југоисточне Србије и Бугарске, остали су у оквиру отоманског државно-правног система деценијама након што је Србија почела свој развој као самоуправна Кнежевина. У посебном делу докторске дисертације истраживане су основне карактеристике аграрних односа у овим областима, као и њихова трансформација изазвана танзиматским реформама.

Кандидаткиња је за сваки од јужнословенских народа, који је био у саставу Отоманског царства, сагледавала начин на који је постепено ослобађање од отоманске власти утицало на својинске односе и примену тапија. Сем тога, разматрани су модели превазилажења отоманских аграрних односа законодавством које је заменило отоманско и однос који су новоуспостављени правни системи имали према тапијском систему. Циљ овог дела дисертације јесте најпре утврђивање везе између промена у својинским односима на територијама Отоманског царства насељеним јужнословенским народима и значаја и примене тапијског система. Поред тога, утврђивање могућности превазилажења

тапијског система као дела отоманског наслеђа законодавним активностима након престанка суверене отоманске власти.

III Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

У докторској дисертацији пошло се од хипотезе да је тапијски систем Отоманског царства укорееен у шеријатском схватању својине. Он почива на отоманској категоризацији земљишта, пре свега на мири земљишном режиму. Тапија се у њему не појављује као власнички лист, већ документ који спахија издаје рајетину гарантујући му право држања и коришћења земљишног поседа.

Тапијски систем коришћен у Србији након добијања самоуправе различит је од отоманског тапијског система. Својим националним законодавством Србија је, након 1830. године, изграђивала тапијски систем као одговор на потребе промењене друштвене стварности, нарочито у погледу израстања приватне земљишне својине које је омогућено укидањем спахијских односа. Поред развоја тапија, којима је гарантовано право својине, у Србији је паралелно изграђиван систем евиденције других стварних права на непокретностима, који је своју основу имао у интабулационим књигама.

У погледу аграрних и својинских односа у крајевима Отоманског царства насељеним јужнословенским народима, кандидаткиња је пошла од хипотезе да међу њима постоји прилична уједначеност. У њима је могуће пратити исте процесе трансформације својинских и друштвених односа. У складу са тим, нису постојале значајније разлике у примени тапијског система на овим просторима, како за време отоманске власти пре танзиматских реформи, тако и за време њиховог трајања. Међутим, промене у самим својинским односима утицале су на примену тапијског система у овим крајевима, пре свега на његов значај.

Црна Гора је, захваљујући посебном положају у Отоманском царству и друштвеним особеностима имала различит развој својинских односа и евиденције непокретности у односу на остале јужнословенске народе.

Сви јужнословенски народи су након ослобађања од отоманског суверенитета покушавали да превазиђу отомански тапијски систем. Његова недовољна ефикасност и

поузданост били су основни разлози за покушаје напуштања тапијског система, поред потребе раскида са отоманском прошлошћу.

IV Кратак опис садржаја дисертације

Докторску дисертацију чине увод, три поглавља и закључак.

У **уводу** је прецизиран предмет и циљ истраживања, као и полазне хипотезе. Дат је преглед постојеће литературе посвећене овој материји, уз њихову критичку анализу. Наведен је одабир објављених извора који су коришћени у истраживању, као и необјављених, садржаних у појединим фондовима одређених историјских архива у Србији.

Прво поглавље докторске дисертације посвећено је својинским односима и тапијском систему у Отоманском царству. Полази се од претпоставке да је тапијски систем утемељен у отоманском схватању својине и тимарском систему, бази војног и економског уређења Царства. Објашњене су особине класичног тимарског система и његова постепена дезинтеграција, увођењем илтизама и развојем процеса читлучења. Сагледава се тапија, настала у тимарском систему као документ којим се доказују и преносе стварна права на непокретностима, њено порекло, развој и врсте. Тимарско-спахијски систем промењен је танзиматским реформама, када је учињено и потпуно законодавно регулисање тапијског система. Објашњен је ефекат тазниматских реформи на друштвене и својинске односе у Царству и сагледане су промене које су у домену земљишних односа и тапијског система донели поједини закони.

Друго поглавље дисертације посвећено је Србији, која је једина од јужнословенских држава имала аутономан развој тапијског система у XIX веку. Најпре су посматрани својински односи и тапијски систем до добијања самоуправе. На основу архивске грађе анализиран је фактички однос српских и турских представника власти и компетенције у области својинских односа. Потом су сагледавани напори српских власти да регулишу својинске односе након укидања тимарско-спахијског система у самоуправној Кнежевини. У другом делу овог поглавља разматран је значај доношења Српског грађанског законика. Објашњена су његова решења о евиденцији непокретности, као и каснија нормативна активност којом је, због немогућности установљења баштинских књига, продужено важење тапијског система. Коришћењем бројних извора и архивске грађе, сагледан је

развој тапија пре и после стицања самоуправе, до доношња Законика 1844. године, потом и издавање, врсте тапија и њихов правни значај у систему који се развијао у Србији до краја XIX века.

Посебан део овог поглавља посвећен је настанку и развоју интабулиционог права, које је регулисало заложна права на непокретностима, представљајући на тај начин допуну евиденције непокретности, будући да су се тапије тичале само својине. Нарочита пажња посвећена је судској пракси и проблемима у примени тапијског система: неправилностима у раду судова, дилемама које је изазивала могућност преноса својине потврђеним уговором, сукобу тапије и неуредне тапије и доказној снази тапије. На основу бројних примера тапија из архивских фондова и на основу одлука Касационог суда, сагледана је стварна примена постојећих норми о издавању тапија и промене у поступку издавања и потврђивања тапија, до којих је долазило током XIX века. На крају поглавља дата је анализа тапијског система у Србији, његових карактеристика, недостатака и утицаја на правни систем у целини.

У **трећем поглављу** докторске дисертације извршена је упоредна анализа својинских односа и тапијског система код јужнословенских народа. Први део овог поглавља посвећен је Македонији, Старој Србији и окрузима који су 1878. године припојени Србији. Нарочита пажња поклоњена је аграрној реформи и нормативној активности српских власти на пољу регулисања тапијског система и његовој примени у пракси након Берлинског уговора.

Следи део о Црној Гори, са објашњењем положаја Црне Горе под отоманском влашћу и значају преноса својине на непокретностима и заложног права пре доношења Општег имовинског законика. Објашњено је на који начин је регулисање имовинског права извршено Општим имовинским законом, уз нарочито осветљавање приступа који је Валтазар Богишић, приликом нормирања преноса својине на непокретностима и заложног права, имао према постојећим обичајима, потребама друштва и правног промета. Трећи део трећег поглавља посвећен је Босни. Изложене су особености њеног положаја у Отоманском царству, уз анализу начина на који је такав положај утицао на својинске односе у њој. На основу примера тапија и хуцета оцењивано је да ли су посебни својински и друштвени односи утицали и на тапијски систем, чинећи га различитим него у другим деловима Царства. Посебна пажња посвећена је процесу читлучења у Босни, као и утицају танзиматских реформи на ово подручје. Најзад, изложен је и положај Босне под

аустроугарском влашћу, преплитање отоманске и западне правне традиције до којег је тада дошло и последице које је то имало на својинске односе и евиденцију непокретности.

Последњи део трећег поглавља тиче се Бугарске. У њему су сагледани аграрни односи и процес читлучења, као и његове последице на својинске односе и употребу тапије, уз излагање и анализу примера тапија из објављене архивске грађе из периода пре Танзимата. Следи испитивање домаћаја танзиматских реформи, стварање Дунавског елајета, потом и анализа тапијског система у време Танзимата. Разматрана је и законодавна активност Бугарске након престанка пуне суверене власти Отоманског царства, као и последице које је ова статусна промена имала на аграрне прилике и тапијски систем. Преко нормативних активности бугарских власти анализиране су аграрне реформе, напуштање отоманског правног оквира земљишних и својинских односа и изграђивање новог система евиденције непокретности.

У **закључку** су резимирани изнети резултати, одговорено је на питања постављена у уводу и дата је анализа примене тапијског система у XIX веку код јужнословенских народа.

V Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација кандидаткиње Миљане Тодоровић под насловом „Тапијски систем у XIX веку – отоманска заоставштина јужнословенским народима, представља самосталан и оригиналан научни рад. Пружено је целовито објашњење тапијског система код свих јужнословенских народа који су били под отоманском влашћу, чиме је испуњен основни циљ ове докторске дисертације.

Кандидаткиња је пружила објашњење настанака и развоја отоманског тапијског система и довела га у везу са својинским односима у Царству, о чему на језицима јужнословенских народа до сада није објављен значајнији рад. За разлику од претежног приступа у домаћој литератури, посматрала је односе у Отоманском царству не са становишта борбе за национално ослобођење, већ кроз сагледавање целокупног друштвеног и нарочито економског система Царства, кретања и промена у њему.

У делу који је посвећен Србији, кандидаткиња је коришћењем богате архивске грађе осветлила почетке изграђивања српских органа власти и дала нову димензију њихове

улоге у отоманском систему власти. У целини је реконструисан нормативни оквир тапијског система, који се развијао након стицања самоуправе. Нарочиту вредност ове докторске дисертације чине закључци о примени тапијског система у пракси, о поступку издавања и потврде тапија, који се у највећој мери темеље на необјављеној архивској грађи. Доказано је да Српски грађански законик, и поред решења усмерених ка потпуној промени дотадашње праксе у преносу својине и евиденцији непокретности преузимањем аустријских решења, није имао никакав утицај на поступање судова у овој области. С друге стране, расписи министара у материји издавања и потврде тапија су поштовани и приметан је њихов утицај на форму и садржину тапије и поступак по којем су оне издаване. Дата је потпуна анализа карактеристика и значаја тапијског система у Србији, као и његових недостатака и утицаја који је производио на правни систем у целини. Користећи изведене закључке о тапијском систему, кандидаткиња је отишла и корак даље, указујући на основне законитости у развоју права, али и у поступању органа власти у Србији.

Трећим делом дисертације је први пут дата упоредна анализа аграрних односа и тапијског система код јужнословенских народа који су били под отоманском влашћу у XIX веку. Сагледане су особености сваког од посматраних подручја, али је доказана полазна хипотеза да у њиховом друштвено-економском развоју није било значајнијих разлика. То се, такође, односи и на тапијски систем, који показује исте карактеристике на свим подручјима насељеним Јужним Словенима. Процес читлукења и танзиматске реформе су се на сличан начин испољавале у сваком од посматраних делова, мењајући значај који су у правном промету имале тапије.

Кандидаткиња је детаљно анализирила нормативна решења која су уследила након престанка суверене отоманске власти на сваком поједином подручју, која су била усмерена ка превазилажењу отоманских аграрних односа и постојећег тапијског система. Истраживање је омогућило сагледавање различитих начина превазилажења тапијског система, као и ефикасност примењених мера. Постигнути резултати довели су до оцене о постојаности правних система и њиховом преживљавању и након престанка суверене власти државе која их је створила.

На основу изложних резултата може се закључити да ова докторска дисертација представља несумњив допринос правноисторијској науци.

VI Закључак

Комисија је мишљења да је докторска дисертација кандидаткиње **Миљане Тодоровић** под насловом „**Тапијски систем у XIX веку – отоманска заоставштина јужнословенским народима**“ урађена у свему према одобреној пријави, да је оригинално и самостално научно дело и да испуњава услове за јавну одбрану, стога је слободна да Наставно-научном већу Правног факултета Универзитета у Београду упути

ПРЕДЛОГ

да прихвати позивитну оцену докторске дисертације Миљане Тодоровић под насловом „Тапијски систем у XIX веку – отоманска заоставштина јужнословенским народима“ и одреди Комисију за њену јавну одбрану.

У Београду, мај 2016.

проф. др Сима Аврамовић
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

проф. др Драган Николић
редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу

проф. др Зоран Мирковић
редовни професор Правног факултета Универзитета у Београду

проф. др Небојша Ранђеловић
редовни професор Правног факултета Универзитета у Нишу

проф. др Војислав Станимировић
ванредни професор Правног факултета Универзитета у Београду